SPECIMEN
HISTORICUM LITTERARIUM
ORIGINIS, ET INCREMENTI
BIBLIOTHECÆ ELECTORALIS MONACHIENSIS

Quod recurrente die erectionis Electoralis Academiæ Scientiarum xxviii. Martii MDCCLXXXIV. pronuntiavit in aula Bibliothecæ

GERHOUS STEIGENBERGER

Canonicus Regularis in Polling, Electoralis Ecclesiasticus Consiliarius actualis, aulicus Bibliothecarius, et Socius frequentator Electoralis Academiæ Scientiarum.

E GERMANICO IN LATINUM SERMONEM VERTIT,

Et adnotationibus Auctoris suas insuper addidit

ABBAS FRANCISCUS ANTONIUS VITALE

U. J. D., ET PATRICIUS ARIANENSIS

Omnesque item nos in iis linguis, quas non intelligimus, ... surdi profecto sumus.
Cicero Tuscul. quæst. lib. v.

ROMÆ MDCCLXXXV.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA SALOMONIANA

Præsidibus annuentibus.

Bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit.

Plin. Hist. Nat. L.XXXV. c.II.

EXCELLENTISSIMO, ET REVERENDISSIMO

DOMINO DOMINO

GEORGIO CAROLO IGNATIO DE FECHENBACH

LIBERO BARONI SACRI ROMANI IMPERII
SS.ECCLESIARUM METROPOLITANÆ MOGUNTINÆ
MAGNO DECANO,
ET CATHEDRALIS WIRCEBURGENSIS CANONICO &c.

FRANCISCUS ANTONIUS VITALE

QUUM opus hoc, sua quidem mole exiguum, ceteroquin eruditionis copia refertum, ad me transmisisset *Philippus de Huth* Consiliarius Ecclesiasticus Electoralis, et Canonicus *Monachiensis*, meique amicissimus, idque, ut de re nova fieri assolet, per litteras significassem *P. Thomæ Veranio*, *Cœnobitæ Augusti-*

niensi, *Cherii* commoranti, æque mihi amicitia conjunctissimo, et de Litteraria Republica mirifice merito ob *Bibliographiæ*, et *Biographiæ* præsertim scientiam, quam apprimè callet; is in causa fuit, ut è Germanico in Latinum sermonem transferrem. Nam suadere mihi cepit, ex eo potissimum quod *Bibliographiæ* studium hac nostra ætate usitatissimum sit, aliorum commodis consultum fore, si è *Germaniæ* finibus ita illud egressum ceteras per nationes longe lateque pervagaretur. Semper ego Amicitiæ cultor, Amico, in hæc studia satis proclivi, libentissime sum obsequutus. Eumdemque ideo testem hic appello, ne videar nonnullorum vestigiis insistere, qui persæpe, ut causam aliquam prætendant, sua quæque in vulgus edendi, Amicorum cohortationes, et consilia ostentare solent. Opere igitur Latinè reddito, eidem nonnullas meas adnotationes (1) præter illas eruditissimi Auctoris adjeci. Cui vero tenuem hunc meum laborem offerrem, diu mihi deliberandum non fuit; quum animadverterem, opus ipsum è *Germania* profectum, a *Germano* perite, concinneque elaboratum, *Latiali* deinde veste indutum, nulli congruentius, quam *Germano*, et quidem multis nominibus præstantissimo viro, in clientelam tribuendum esse. Natus enim TU ex antiquissima, nobilissimaque Familia, in qua, ut An-

(1) *Hoc apposito Asterisco* *

nales, et vetustatis monumenta abunde testantur (2), quamplures, domi, forisque, belli, et pacis artibus celeberrimi floruerunt; a prima ætate liberaliter educatus, et ad omnes ingenuas, et principe viro dignissimas disciplinas ita institutus fuisti, ut nihil mirum profecto sit, si eximias, præstantesque dignitates fueris assequutus, easque singulari cum humanitate, omniumque ordinum plausu optime exerceas. Quæ quidem omnia id etiam efficiunt, ut tum erga TE meæ observantiæ debito fungi aliquantulum videar, quum oblata occasione aliquod illius monumentum in publicum emittere liceat. Quod in eam TE partem accepturum confido, quam postulat plane confirmatum in TE obsequium meum, et illa benevolentiæ erga me TUÆ significatio, quam non mediocrem jamdiu me etsi absentem, per literas perspectam, exploratamque habere humanissime voluisti. Quapropter perpetuo me TIBI devinctum fore, ita profiteor, ut nulla unquam res a TE colendo, et observando animum, mentemque meam in posterum avocare possit. Vale.

(2) Genealogiae, et Insignia Ordinis Equestris immediati in tractu Rhenano, in opere *Joannis Maximiliani Humbracht*, cui titulus est: *Die Höchste Zierde Teutsch, und Vortrefflickeit des Teutschen Adels, vorgestellet in der Reichs Freyen Rheinischen Ritterschafft etc.* edito *Franckfurt am Mayn* 1707. *tab.* 181. 182.

GRatiſſimo inſtauramus animo memoriam illius diei, nunquam obliviſcendæ, in qua DEUS Bavaram nationem, erecta a MAXIMILIANO JOSEPHO, ei in ævum dilecto, Academia Scientiarum, felicem fortunatamque reddidit. Academia nempe, quæ partes omnes Philoſophiæ inutilibus diſputationibus ſcholaſticis, noxiiſque opinionibus repurgaret, in naturæ cognitione ejus vires per ſpecimina exquireret, *Germanorum* hiſtoriam, præſertim illam nationis *Bavaræ* elaboraret, (1) & denique patriam totam magis magiſque illuſtrem redderet.

Præ-

(1) *Gesetze der Kurbaierischen Akademie der Wissenschaften LVII.LVIII.XLIII.* Idest. Leges Electoralis Academiæ Scientiarum LVII. LVIII. XLIII.

Præcipuum igitur Fundatoris consilium fuit, *Bavariæ* gloriam, & cujuslibet suo dominio subjecti felicitatem hac erectione promovere. Nam quid magis summæ curæ fuit serenissimo hominum amico, quam universim infimæ etiam gentis tuguria illustrare, ubique lumen effundere, & noxias opiniones evertere; quarum oneri in non paucis aliis dominiis quamplurimi adhuc ingemiscunt.

At non agnosceretur pro insigne, ut est, opus immortalis Maximiliani; imo *Bavaris* Majoribus nostris, quorum nos summo honori ducimus posteros esse, injuriam irrogaremus, si nos diem hunc tanquam limen inter ignorantiam, et illustrationem *Bavaricæ* nationis adsciscere vellemus. Probe scio, Vos spectatissimos viros, quorum in venis *Bavaricus* fervet sanguis, animo abhorrere a tam vili consideratione erga Majores vestros. At eo magis grave est id intueri, quod quamplures alii audeant, ætatem illam, quæ præcessit erectionem Academiæ, tam atro colore effingere, ut pudere propemodum oporteret, ante hoc tempus in *Bavaria* ortum habuisse.

„ *Bavariæ* conditio, ajunt *Annalistæ literaturæ Bavaricæ* (2), fuit ante Academiæ erectionem status densissimarum caliginum. Opiniones, *Præjudicia*, Ignorantia dominabantur in meditullio Regionis, insipientia in Scholis, barbaries in Tribunalibus, in Cathe-

(2) *Annalen der Bajerischen Literatur* 1. *B.* 1. *St.* 8. *S.*, Idest Annales Literaturæ Bavaræ to. 1. part. 1. p. 8.

„ thedra, in Palatiis Optimatum, in domibus Civium, „ & in Villicorum tuguriis. Nihil circumſpecte cogi- „ tabatur, nihil legebatur, optimus guſtus exulabat „ omnino; & præter narratiunculam Vitarum San- „ ctorum, & fortaſſis quamdam Heroicorum facino- „ rum fabuloſam narrationem (vulgo *Romanzo*), parva „ quædam collectio precum erat unicus liber notus „ spectabilibus, æque ac infimis perſonis „.

Equidem tempus illud ab *Abbate Saint-Pierre* prænuntiatum, ubi quælibet noxia opinio, quilibet error, quælibet abſurditas hominum deſinant, non advenerat; & reapſe etiam nondum advenit pro noſtra patria, æque minus ac pro aliis Regionibus. Verumtamen tam tenebricosum illud in *Bavaria* non apparuit ne quidem in XV. XVI. XVII., eo minus in prima medietate hujus ſeculi.

Erectio *Univerſitatis*, Cathedrarum apparatus, celeberrimis inſtructarum Anteceſſoribus, quorum fama quamplures Scholares ex *Hiſpania*, *Lusitania*, *Anglia*, *Scotia*, *Hibernia*, *Dania*, *Svetia*, *Polonia*, *Boruſſia*, *Italia &c.* acciverat (3), oſtendunt ſane, quod centralis illa caligo, quam hujuſmodi Critici hiſce temporibus tribuere voluerunt, non extiterit; & nunquam exiſtere poſſit, quum Hiſtoria, præſtantes Mathematicæ cognitiones, præ aliis ſtudiis in deliciis habeantur. Quicumque ſcit quid *Aventinus*, *Appianus*, *Hun-*

 dius,

(3) *Weishaupt* Commentat. de Lapsu Academiarum 1775. 4to. p. 3. 14.

dius, *Brunnerus*, *Canisius*, *Stevartius*, *Gewoldius*, *Gretserus*, *Raderus*, *Hervartius*, *Scheinerus*, *Finchius*, *Grammatici*, & quamplures alii præstiterint in Geografica, Historica, & Mathematica facultate; existimabit sane horum virorum temporibus lectum, & optime cogitatum fuisse, & quod pluribus aliis subsidiis, quàm aliqua narratiuncula vel antiqua fabulosa descriptione, instructos fuisse oportuerit.

Ignoscite mihi, spectatissimi viri, quod ego hic in initio me detineam in hac infirma aliquorum Scriptorum censura. At hæc censura mihi videtur eò magis injusta, quo etiam doctissimi exteri viri libenter *Bavaris* principem locum in classe Historica, & Diplomatica tribuerint (4). Et quot non venerabamur, & etiam modo non veneramur, quibus certe jus abnegare non possumus, quod ipsi ante erectionem Academiæ etiam legerint, optime cogitaverint, & bene senserint.

Noviter erecta Academia fuit longe equior; & Nationi, ejusque majoribus jus suum omnino reddidit. Illa vel jam in primo congressu sua Acta inchoavit dis-

(4) LUDEWIG Præfat. ad Reliquias MSStorum §. 39. Ut vero constent nomina illorum, qui libros suos ad Historiam S. R. I. facientes instruxere Diplomatibus, aliquorum faciemus mentionem. In his *PRIMO LOCO JOANNES AVENTINUS* .... *EMINENT*. præcipue quoque in sedula diplomatum collectione *Boii* .... *WIGUL. HUNDIUS* ... in diplomatum collectione fere alios vincit etc. vide *LEIBNITII* Introduct. in Collect. Script. Hist. Brunsuic. illustrantium.

differendo de eruditis in *Bavaria* (5) Societatibus ; quarum aliquæ in XVI. ſeculo & etiam aliquot viginti annis ante Academiæ erectionem ibidem jam extiterant. Nunc quoque Academia in Aula ſui conſeſſus teſtes, & judices ſuarum lucubrationum vocat *Aventinum* , *de Eck* , *Scheidſach* , *Ickſtaat* , *Amort &c.* Et felicem ſe existimat, eorum veſtigiis inſiſtere , ſemper omnino obſtupeſcens , quum intueatur quot progreſſus, quos peculiares perſonæ in Regno ſcientiarum pro Patriæ utilitate effecerint.

Ipſemet Sereniſſimus fundator in mentem revocat ſuæ noviter erectæ Academiæ conatus Majorum ſuorum pro Patriæ gloria & utilitate ; atque vi primæ legis jubet , ut conſilium , omnes utiles ſcientias , arteſque liberales in *Bavaria* propagandi, & amplificandi , a *Parnaſso Boico* adſcitum , exequatur .

Verum eſt , quod plerumque peculiares tantummodo perſonæ , vel a Principe cum ſolemnitate haud inſtitutæ fuerint parvæ coitiones, quæ Nationem illuſtrare nitebantur . At ubinam illa eſt Regio , in qua ignara Plebs etiamnum hodie maximam partem non conſtituat. Verum eſt , quod ſtudium unius alteriuſve perſonæ , etiamſi eſſet *Baconus, Newtonus,Carteſius*, ſit nimis tenue ad commune lumen efferrendum . Nam in omnibus Regionibus Hiſtoricus ingenuus , Philoſophus rationabi-

 lis ,

(5) *Von Lipperts Nachricht von den ehemaligen gelehrten Gesellschaften in Bajern . Abhandlungen der Kurfürstl. bajerischen Akademie der Wissenschaften . Erster Band. 1. S. etc.* Idest . *Lippert* Notitia . . . . eruditorum Sociorum in Bavaria . Acta Electoralis Bavaræ Academiæ Scientiarum tom. 1. pag. 1.

lis, Theologus noxiarum opinionum oppugnator, persequutiones, & sæpe aliquid amplius metuere debuerunt.

Et hic idem mos tot Regionibus communis fuit, quo sapiens MAXIMILIANUS anno MDCCLIX. motus fuit ad erigendam scientiarum Academiam, eamque legibus instruendam, & efficaci patrocinio fulciendam. Et hoc modo nunc id, quod antea interdum uti crimen, & audacia singularium personarum habebatur, evasit lex Dominantis.

Noxiarum opinionum Aggressoribus, ingenuis Historiarum Scriptoribus, veris Philosophis nihil amplius ex tunc metuendum supererat, quam inefficax murmur, obtrectatio, & effrenatæ cogitandi licentiæ insimulatio Plebis, illustrationi nondum penitus accommodatæ, numero tamen sat copiosæ, quam nos cum tot aliis & potentibus ditionibus communem habemus. Mandatum, lex, & favor Principis, veritatem tuebantur præpotenti ratione, ac animum addiderunt ad parvifaciendum omne istud publicum, vel latens murmur.

Hac ratione tantummodo paulatim error, & noxia opinio absque detrimento, immo cum gloria Aggressorum, naturaliter, & etiam quietè desinent.

Et hoc est verum, & magnum illud beneficium, quod MAXIMILIANUS JOSEPH Academiæ erectione, & CAROLUS THEODORUS præsidio Nationi *Bavaræ* præstiterunt.

Pro hujusmodi beneficio, ut ferventissimas gratias Patriæ nomine reddamus, hic hodie congregati sumus,

mus. Hac etiam opportunitate convenit, leges Academiæ exequi. Seligendam igitur mihi duxi materiam, præscriptam Lege LIV. (6), cætus loco, & meo demandato muneri consentaneam; quum ego hic exhibeam aliquod Historicum literarium specimen originis, & progressus hujus Electoralis Bibliothecæ, cui hæc magnifica Aula assignata est; ut præbeam quamdam prælibationem illius magnitudinis, quantum temporis brevitas sinit. Felix, si unum, vel alterum, e meis Conterraneis ad desiderium videndi non modo hoc librorum cimelium, sed etiam eo utendi excitabo.

Bibliothecæ *Monachiensis* origo repetenda est ab eo Principe, cui assidebant *Simon de Ech* Cancellarius, *Wenceslaus de Hund* Consilii Curiæ Præses, & *Erasmus Vend* Archivii Moderator, Duce nempe ALBERTO V. magnanimo appellato.

In cunctis magnanimus Dux Albertus in libris quoque idem esse voluit. Hinc præstantissimas eorumdem collectiones comparavit, ut suæ Bibliothecæ fundamenta jaceret. Tres præcipuas hic ego recenseo, quæ inter se de præstantia contendere possunt. Et eas sequenti ordine refero.

Primas fert Bibliotheca illustris *Hartmanni Schedelii*, multis de causis a *Bavaris* magni æstimandi.

---

(6) *Die Geschichte aller Wissenschaften, und Künste in Bajern, nebst dem Zustande der Bibliotheken, und Manuscripte sollen erörtert Werden.* Idest. Historia omnium scientiarum, et artium Bavariæ unacum statu Bibliothecæ et Manuscriptorum declaretur.

Nel Vo. 89. della Nunz. di Germ. nell'Arch. vatic. p. n è l'originale della [illegible], che Feliciano Ninguarda, vescovo di Scala, e Nunzio per la Germania superiore, diede al Duca di Baviera Guglielmo, del pezzo di Orto, che i Francescani Osservanti cedettero al Duca Alberto l'A. 1569. che ivi fece la sua Biblioteca: il figliuolo di questo Duca per maggior quiete chiese quest'atto solenne del Nunzio, che [illegible] stato in Monaco agli 4.

Norimbergæ ortus *Hartmannus Schedelius* anno 1440. studiose diligenterque, magno animi fervore incitatus Medicinæ operam dedit *Patavii*, ubi præclarissimos Antecessores audivit, quorum nomen ipsemet descripsit in uno ex manu exaratis Codicibus, qui in Bibliotheca (7) adservatur.

Ar-

(7) Anno dominicæ nativitatis millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio Kal. Decembr. Ego Hartmannus Schedel de Nürembergа Artium liberalium Magister ad antiquissimum ac florentissimum Studium Patavinum proficiscebar.

Auscultavi lectiones subscriptas ac sub doctoribus et temporibus infra scriptis Padue militabam.

Doctor *Matheolus Perusinus* firi evi medicorum Monarcha. Legit omnes septem particulas afforismorum, et librum pronosticorum vetustissimi Hypocratis.

Doctor *Paulus de Flumine* legit primam Fen quarti canonis Avicenne et Egidium de Urinis.

Doctor *Franciscus de Nocili* legit Librum Tegni Galieni, et Tractatum de Urinis Avic.

Doctor *Matheus de Verona* legit librum nonum Almansoris, et complures Fen Avic. tecii Libri VI. part. X.IX. XVIII. XX. XX. etc,

Anno secundo,

Doctor *Matheolus* Theorice medicine Ordinarius legit omnes quatuor Fen primi Canonis Avic. nec non Avic.

Doctor *Hieronimus de Vallibus Miles* legit Librum nonum Rasis ad Almansorem.

Doctor *Franciscus de Nocili* legit Afforismos Ypocratis.

Doctor *Matheus de Verona* in Practica Ordinarius legit primum Fen quarti Canonis cum expositione Gentilis, et secundam Fen de crisibus.

Et diebus Festis Cyrurgiam Avic. videlicet tertiam, quartam, et quintam Fen quarti.

An-

Artem ſuam exercuit *Ambergæ*, *Noerdlingæ*, & demum *Norimbergæ* . Ubicumque fuit, collegit Inſcriptiones, aliaque antiquitatis monumenta . Hinc illa, quæ ſunt locorum civitatumque *Amberg*, *Speinshart*, *Kaſtel*, *Reichenbach*, *Walderbach*, *Regensburg*, *Salzburg* nobis ſervavit eorumdem recenſione in ſuo *Antiquita-*

Anno tertio.

Doctor *Matheolus* Medicorum Princeps legit primo primam particulam problematum Aritsotelis cum expositione Consiliatoris, et librum Murotegni Galieni et Ysagogas Iohannicii.

Doctor *Paulus de Flumine* legit primam Fen quarti de febribus.

Doctor *Franciscus de Nocili* legit primam Fen primi Libri, et Tractatum de pulsibus, et Urina Avic.

Doctor *Balthasar de Perusio* legit nonum Almansoris cum introductione Avic. in tertio.

Audivi et Cyrurgiam primo a Doctore *Anthonio de Musatis* anno primo. Secundo a Doctore *Angelo*. Tertio a Doctore *Matheo*.

Anno MCCCCLXV. fui in solempni celebratione Anathomie Corporis humani.

Anno vero dominice incarnationis millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto die Jovis decima septima mensis Aprilis in assistentia spectabilis viri Anthonii Medulo de Tervisio studii Paduani rectoris per venerandum Collegium punctis ut moris est in facultate medicine preassignatis, ac diligenter examinatis, ac de consilio omnium approbatus, et tandem Licentiatus ac Doctor in utraque medicina creatus per Cosmam Contarenum Vicarium Rmi. Epi. Paduani. Et per meos promotores videlicet Doctorem Matheolum suo proprio nomine, et nominibus doctissimorum virorum Sigismundi de Poliastris, Balthasaris de Perusio, Pauli de Flumine, et Jeronimi Vallensis consuetis ornamentis doctoralibus insignitus: prout hec omnia plenius in meo Privilegio continentur.

Laudes Deo Optimo

tatum opere, quod in Electorali extat Biblioteca (8). Hujusce hominis studium admirandum omnino fuit, & vix percipi potest, quomodo una & eadem persona tam varia & multa, dum viveret conficere, colligere, & transcribere potuerit. Præter suum magnum ita dictum *Norimbergense Chronicon*, quod pariter citat in opere *Antiquitatum* superius laudato (9), plura Hi-

(8) Titulus hujusce libri est: *Liber Antiquitatum cum Epitaphiis, Epigrammatibus, ac plerisque aliis oblectatione et laude dignis. Mst. in fol. 325. paginarum.*

(9) Harum sequentium Urbium preclarissimarum,et aliarum in Germania et Italia etc., descriptiones uberius perscripsimus inCronica cum figuris et imaginibus,ubi plura laude digna reperiemus.
* Quum *Carolus de Heinecken* in suo opere: *Idee generale d'une Collection complette d'estampe &c. a Leipsich & Vienne*, 1771. *pag.*234., asseruisset,*Michaelem Wolgemut* Pictorem. et Sculptorem Norimbergensem opem tulisse *Schedelio* in editione *Chronici Norimbergensis*, addit in *not. K.* id quod sequitur: „ *Ce Wolgemut a travaillé pour* le celebre *Herman* „ *Schedel*, Medecin, et Historiographe, qui a compilé la „ grande *Chronique de* 1493. dont je vien de parler: je crois „ que *Wolgemuth* a fait le dessein des estampes, qu'on y „ trouve, et que *Guillaume Pleydenwurff* avec l'aide de quel- „ ques autres graveurs en bois de ce tems, les ait taillè .... „ pour *Herman Schedel*, c'etoit un homme savant, trés labo- „ rieux, et grand amateur d'estampes, comme j'ai vû par „ les livres de sa Bibliotheque, dont la plus grande partie est „ inserée a present dans *la célébre Bibliotheche Electorale a* „ *Munic*. Ce Medecin a collé des estampes en bois, et en „ cuivre a la tête, et a la fin de tous ses livres. C'est un „ thresor de plus pour la *Bibliotheque Bavaroise*, qui abonde, „ outre celà,de pieces rares,et uniques. J'ai augmenté par elle, „ et par l'honnête reception de *M^r. le Conseiller d'Oefele* qui en „ a la direction, beaucoup mes connoissances dans ce genre.„

Historica, & Medica scripta elucubravit ; ac omnibus ferme, editis, vel ineditis libris, sua in Biblioteca existentibus, adnotationes adjecit.

Eo ipso tempore, quo ille vixit, Typographica ars initium habuit, & proinde facile eidem fuit, comparare copiam illam, vere thesaurum librorum, qui tunc primum editi fuerunt, quique nunc Electoralis Bibliothecæ non parvum decus constituunt. Obiit anno MDXIV. postquam ipsemet suo tumulo inscribendum elogium (10) confecit.

Plurium præstantissimorum operum, quæ è Bibliotheca *Hartmanni Schedelii* ad *Bavaricam* pervenere, & hic adhuc reperiuntur, mihi in animo est nonnulla tantum

C re-

(10) Ita scriptum reperitur in fine libri Antiquitatum sua propria manu, ut sequitur.

Epigramma, sive Epitaphium Doctoris Hartmanni Schedel Nùrenbergensis, qui hunc librum edidit, collegit, atque perscripsit.

Hic situs est sub lapide Progenitorum suæ familiæ Hartmannus Schedel, artium et utriusque Medicinæ Doctor, Nùrembergensis. Variarum Doctrinarum cultor accuratissimus. Qui aliqua opera præclara ob perpetuam memoriam posteris reliquit.

Is obiit Anno Domi. MCCCCC. X die Mensis

Hartmannus Schedel Medicina insignis utraque
Noricus et civis, Doctor et eximius
Fœlix prole, boni cultor, melioribus usque
Artibus invigilans, funera canus habet.
Cumque suis Patribus tumba sepelitur in ista
Per sua nobiscum Scripta diserta manens.

referre, omiſſa mentione ingentis copiæ latinè manuſcriptorum,

Præter librum *Ars moriendi*, qui ab aliquibus pro primo impreſſo opere cum textu habetur (11), reperitur paucis notus liber unius voluminis, cui titulus eſt: *Die Kunst* (ideſt ars) *Ciromantia*.

Is est ita rarus, ut eruditus D. de *Heinecke*, qui illum ad invenienda *Proplaſtices*, ſive Artis ligneas formas incidendi, & librorum primò impreſſorum, documenta, peculiari itinere dignum cenſuerat, nuſquam integrum exemplar reperire potuerit (12).

Doctor *Hartlieb* Archiater Ducis *Bavariæ*, cujus liberalitate ea, quæ *Monachii* nunc dicitur *Crypta* (hoc eſt Sacellum ſubterraneum), in illo loco ſuam habuit ori-

---

(11) *D. De Heinecke* in *Nachrichten von Künstlern, und Kunstsachen Leipsig* 1769. 8. 11. *Th. Seit.* 200. hoc est: in Notitia Artificum, et Arte factorum Lipsiæ 1769. in 8. par. 11. pag. 200. demonstrat sex editiones tabulis et formis ligneis confectas. Exemplar *Schedelii* concordat quidem cum illo, quod servatur in Bibliotheca Electorali *Desdræ*, etiam in isto, quod insuper contineat binas circumcisuras ligneas absque explicatione et inscriptione. Sed Textus 9. et 10. paginarum est immutatus.

(12) Loco citato pag. 239. quod *Heineck*, ut titulum designat, est finis; loco tituli est itidem florum ornatus quadrangula corona floribus pariter intexta circumseptus, cum verbis supra inscriptis: *Die Kunst*, hoc est, Ars *Ciromantia*. Si hæc pagina initio, et illa, quam *Heineck* uti tituli paginam agnovit, postremæ paginæ vacuæ apponatur, integer liber constat 24. paginis in trina serie. In postrema edita pagina legitur *Jorg Sehapff zu Augspurg* Quod nomen credibiliter est Sculptoris figurarum.

originem, ubi primum Judaica Synagoga fuit, jussu Ducis ANNÆ DE BRANSVICH conjugis ALBERTI III. Ducis *Bavariæ* eumdem librum in Germanicum sermonem vertit. Et quamvis opinari posset, quod additus anni numerus 1448. (13) adnotet spatium temporis, in quo Doctor *Hartlieb* hoc idem opus verterit; attamen arbitratur *Heineck*, impossibile haud esse, quin eodem tempore illius Manuscriptus codex ab aliquo Typorum Artifice in ligno incisus fuerit, & quod *Augustanæ* Civitati antiquissimos lignearum formarum Incisores adjudicare debeamus.

(13) *Das Nach geschriben Buch von der Hannd hatt zu Teutsch gemacht Doctor Hartlieb durch Bett und Heisung der durchleichtigen hochgebornen Fürstin Frow Anna geboren von Praunschweig, Gemahel dem tugentreichen hochgelopten Fursten Herzog Albrech Herzog zu Bairen und Graff zu Voburg = das ist geschehen am Fritag nach 9ceptionis Maria Virginis gloriosis.* 1448. I. Hunc manuscriptum librum Germanice reddidit Doctor *Hartlieb* precibus et jussu Serenissimæ et celsissimæ Principis *Dominæ Annæ*, ortæ de *Bransvich*, conjugis virtuosissimi et laudatissimi Principis Ducis Alberti ducis Bavariæ, et Comitis Voburgensis = hic est completus die Veneris post conceptionem Mariæ Virginis gloriosissimæ A. 1448.

De Doctore *Hartlieb* videndus novus Continuator Operis: *Parnassus Boicus* 1736. 111. *Relat. pag.*142. *De Murr* in opere: *Journal zur Kunstgeschichte* 2.*Th. S.* 108. 146. *idest Diarium Historiæ artium par.*2. *pag.*108. 146.

* Eruditus *Heineck* in suo opere alibi relato p.482. dubium omne e medio substulit hisce verbis: „ quoique la date, mise „ au commencement de ce livre, pourroit bien être celle de „ sa composition, et non pas de son impression: il est cependant assés prouvé, qu' on a dejà gravé en 1448., et même a Augspourg.

E dicta Bibliotheca *Schedelii* prodiit quoque praestans & perrara (14) editio *Cosmographiæ Ptolomæi*; cui falsa est apposita nota anni 1462. *mense Junii* 23 *Bononiæ*, in fol. Diligens *Schedelius* suamet manu præfationem addidit, quæ reperitur in editione *Ptolomæi anni* 1478. fere omnibus Bibliographis ignota: (15) quæ editio *Germanis* magno est honori. Ejus-

(14) Debure Bibliogr. Instruct. Histoire T. I. n.4192. pag.32. La rareté considérable de ses exemplaires en a soustrait la connoissance à la plus grande partie des Bibliographes, et parmi ceux, qui ont eu quelqu' idée de son existence, ils ont parlé si imparfaitement, qu' il est aisé de s' appercevoir qu' ils n'ont jamais pû réussir à en découvrir un seul exemplaire.

* Ejusdem editionis aliud exemplar reperitur etiam *Romæ* in Bibliotheca *Abbatis Nicolai de Rossi Florentini*, in qua, ut recte ait Auctor *Catalogi Romanarum editionum sæculi XV.* nuper impresso, in præfatione *pag.26. tanta veterum editionum (præter selectissimas quasque superioris, et præsentis seculi) seges reperitur, ut nesciam an alibi apud privatum hominem major.*

(15) Subscriptio hujusce editionis est: *Claudii Ptolomæi Alexandrini Philosophi Geographiam Arnoldus Buchkink è Germania Romæ tabulis æneis in picturis formatam impressit sempiterno ingenii, artificiique monumento. Anno Dominici Natalis M. CCCC. LXXVIII. VI. Idus Octobris sedente Sixto IIII. Pont. Max. Anno ejus VIII.* Hanc editionem, uti et illam supra relatam, fusius describit *Martinus Raidelius* in suo opere: *Commentatio historico-literaria de Claudii Ptolomæi Geographia, ejusque codicibus tam MSS. quam typis expressis. Norimbergæ* 1737. *in* 4to

* Quæ usque adhuc *Romæ* innotuerunt hujusce editionis *Cosmographiæ Ptolomæi* exemplaria, tria sunt, nempe in *Casanatensi* Bibliotheca unum, de quo mentio fit in *Catalogo Romanarum editionum seculi* xv. superius laudato *pag.*219. in *Corsiniana* alterum, in *Angelica* tertium; de quibus etiam loquitur *P. Laire* in suo *Specimine historico Typographiæ Romanæ* ejusdem seculi.

Ejufdem Bibliothecæ *Schedeliæ* funt aliquæ *Romanæ* (16), & quamplures rariffimæ *Auguftanæ* librorum editiones feculi xv. (17)

Præ-

(16) Ex. gr. *Lactantius . Roma in domo Petri de Maximo . M. CCCC. LXVIII. in fol.*

(17) In uno volumine *Schedel* collegit opera, quæ sequuntur :

a. Epistolæ Francisci Petrarchæ *de Griseldis . Hic endet sich die Epistel Franzisci Petrarche us Latin zeteuscht gemacht von ainer tugentreichen frowen geheissen Griseldis, die ainem Kunig durch ir tugendreiche werk wiewol sye nider von geburt was gemaechelt ward. Die hat getruckt Gintherus Zainer von Reutlingen tzu Augspurg nach cristi geburt M. CCCC. LXXI. jar.* i. Hic finiunt Epistolæ Francisci Petrarchæ, e Latino Germanice redditæ a Fæmina summæ virtutis, *Griseldis* appellata, quæ cujusdam Regis ob sua præclara merita, etsi fuerit humilis progeniei, conjux fuit. Eas edidit *Gintherus Zainer de Reutlingen Augustæ* post Christi nativitatem anno MCCCC LXXI.

b. Historia Regis Appollonii cum subscriptione : *Die Hystory des Kuniges Appolonii von latin zu teutsch gemahet, hat gedruckt Gintherus Zainer von Reutlingen tzu Augspurg Anno &c. M. CCCC. LXXI.* i. Historiam Regis Appolonii e Latino in Germanicum versam edidit *Gintherus Zainer de Reutlingen Augustæ anno MCCCLXXI.*

c. *Ob einem manne sey zu nemen ein eelichs weyb oder nicht?* i. Num aliquis homo accipere debet uxorem, vel nè? In præfatione legitur : *hab ich Albrecht von Eybe in beyden rechten doctor Archidiacon zu Wirzburg, und Thumherr zu Bamberg, und Eystet, der loblichen Keiserlichen Stat Nurmberg ..... Geben zu lesen, und zu hören zu einem gutten seligen neuen Jare der jarzal Cristi unnsers herren gepurt Tawsent vierhundert und zwei und sibitzigisten Jaren.* i. Ego Albertus de Eybe utriusque juris Doctor, Archidiaconus Wirceburgensis, et Canonicus Cathedralium Bambergensis et Eystetensis, laudabilis

impe-

Præstantior adhuc est Collectio altera, illa nempe *Joannis Alberti Widmanstadii*, quæ sermone orientali Codices manu exaratos, editosque libros continet, a DUCE ALBERTO suæ additos Bibliotecæ. *Joannes Albertus Widmanstadius* ortum habuit *Nelling* prope *Ulmam* sub initium seculi XVI. A magno viro *Reuchlin*, atque ab aliis excitatus, omni sedulitate operam dedit addiscendis linguis Græcæ, & Hebraicæ. Sub sene *Theseo Ambrosio Albonesi* Canonico Regulari *Bononiensi*, edoctus linguam *Syriacam*, ab eodem plures Codices *Syriacos* manuscriptos dono accepit. Huic familiaritati a Republica litteraria habenda est gratia pro editione *Novi Testamenti* in lingua *Syriaca*, sumptibus ROMANORUM REGIS FERDINANDI confecta (18).

Quum

---

imperialis Civitatis Norimbergæ . . . . . . tradidi legendum, et audiendum in strenam pro novo bono felici anno seculi Christi Domini nostri nativitatis Mille quatuorcentum septuaginta duo annorum.

d. *Anschlag des gemeinen Zugs wider die Turcken*. i. Consilium communis Expeditionis adversus Turcas: in fine adest *zu Augspurg im* LXXIIII. Augustæ in LXXIII.

e. Arnoldi de nova villa — *Tractat van bereytung und brauchung der wein zu gesuntheyt der Menschen . . . Gedruckt und vollendet von Anthonio Sorg zu Augspurg am Dornstag naechst nach unser Frawen empfahung anno dni M. CCCC. LXXXIII.* i. Tractatus præparationis, et usus vinorum pro sanitate Hominum . . . . editus, et ad finem perductus ab *Antonio Sorg Augustæ* die Jovis prima post festum Conceptionis Dominæ nostræ anno MCCCCLXXXIII.

(18) De primis elementis Syriacæ linguæ *Widmanstadii*, et de ejus Syriaco Testamento vide præsertim *Hirts Orientalische, und exegetische Bibliothek II. IV. V. Th. aus den Beyträgen des Prof. Nagels*: i. Orientalem et Exegeticam *Bibliothecam HIRTSII par. II. IV. V. cum additionibus Professoris NAGELII*.

Quum idem *Joannes Albertus Romæ* fuit anno 1533. expoſuit Pontifici CLEMENTI VII. *Copernicanum Siſtema* quoad motum Terræ; & ab eo idcirco donatus fuit pulcherrimo Græco Manuſcripto *Alexandri Afrodiſii de ſenſu & ſenſili*; prout ipſemet hiſce ſequentibus verbis in eodem manuſcripto adnotavit: *Clemens VII. Pont. Max. hunc codicem mihi D.D.D. anno MDXXXIII. Romæ, poſtquam ei præſentib. Fr. Urſino, Joanne Salviato Cardd. Jo. Petro Epo. Viterbien. & Mathæo Curtio Medico Phyſico in hortis Vaticanis Copernicianam de motu terræ ſententiam explicavi. Jo. Albertus Widmanſtadius cognomto. Lucretius S. D. N. Secretarius domeſticus & familiaris.*

Widmanstadii peculiaris patronus & amicus fuit *Cardinalis Ægidius Viterbienſis*: qui Linguæ Arabicæ magnam cognitionem, & eumdem cum *Widmanſtadio* Magiſtrum habuit, quique ei plures præſtantes manuſcriptos codices largitus fuit, quos habere, honori eſſet *Vaticanæ Bibliothecæ*.

Anno 1539. miniſterio *Ducis Bavari* addictus *Widmanstadius*, in mandatis habuit *Romæ* apud Pontificem negotia agere, ibique gravis ei moleſtia ab *Ambrosio de Gumpenberg* ſubeunda, & vitæ diſcrimen pertimeſcendum fuit, prout ipſemet in quodam parvo, ſed perraro opere certiores de hac re nos reddit (19), quum addit, ſe ad ſingulare certamen usque adeo provocatum fuiſſe,

(19) Quibus de causis quibusque modis Ambrosius Gumpebergus Joannis Alberti Vidmestadii ill. et catholicorum Principum Gulielmi, et Ludovici Utr. Bavariæ Ducum ad Pont. Max.

ſe, cui tamen Duces Bavariæ obſtiterunt. Anno 1543. & 1544. *Landishuti* Conſiliarius fuit Ducis Ludovici; ibique in lucem emiſit *Compendium Alcorani*, & *Mahomethicæ Theologiæ*: (20) in Bibliotheca Electorali reperiuntur quoque quamplures epiſtolæ autographæ, Hebraicè ſcriptæ, quas hoc eodem tempore *Paulus Æmilius*, & (21) *Paulus Fagius* (22) dederunt ad *Widmanstadium*, uti Conſiliarium Ducalem *Landishuti*.

Quum *Gallicum* bellum in Germaniam irrueret, *Hungariam* ille perrexit (23). Confecto pacis fœdere *Paſ-*

Max. Oratoris vitæ honori et fortunis insidias posuerit *Breves Commentarii*; una cum eorundem Principum justissima petitione, S. D. N. et Reverendissimis illustrissimisque S.R.E. Cardinalibus oblati Anno Christi M.D.XLIII. mense Decemb. Vide *Literarisches Museum Altorf* 2. B. 363. S. i. literarium Museum *Altorfii* to.2. pag.363.

(20) Vide *Freytag Analect literar* p. 554. &c.

(21) In Electorali Bibliotheca reperitur inter libros hebraicè impressos. *Pentateuchus* legis . . . . *cum lectionibus in lingua Germanica per manus R. Pauli Æmilii in Augusta Anno* 304. *in fol.* Æmilius se subscripsit in Epistola ad *Widmanstadium Buchdrucker bei Santt Vrstsil zu Augspurg*: idest Typographus *apud Sanctam Vrsulam Augustæ*. Est forsan ille ipse, qui postea Hebraicam linguam docuit in alma *Vniversitate Ingolstadii*, et obiit anno 1575.

(22) Hunc celebrem *Paulum Fagium*. sive *Buchlin* docuit linguam Hebraicam *Elias Levita*, qui sumptibus cujusdam Senatoris *Petri Bufler Isnlam* vocatus, ibidem Typographiam Hebraicam instruxit. Hujus reperitur in Electorali Bibliotheca: *liber Fidei*, *translatus a Paulo Fagio impressus in civitate Isna anno* 1542.

(23) E sua Bibliotheca habemus nos etiam *Orthographiam Vngaricam*, et *Præcepta Vngarica* in lingua *Vngarica*, impressa anno 1559.

Paſſaviæ, a FERDINANDO ROMANORUM REGE Conſiliarius, paulo post Cancellarius *Auſtriæ inferioris* conſtitutus fuit. Obiit abdicatis, ut ajunt, a ſe mundanis negotiis, ſuiſque dignitatibus.

Bibliotheca *Widmanstadii* fuit præter modum copioſa, magnique pretii (24). E quadam Epiſtola *Joachimi Camerarii* arguebatur, eamdem Bibliothecam in manus Cancellarii *Seld* perveniſſe.

At jam *Lambecius* animadverterat (25) è quadam adnotatione *Sebaſtiani Tengnagels* (26), *Widmanstadium* ſuam Bibliothecam DUCI ALBERTO vendidiſſe.

Omnis dubitatio evaneſcit, quum in Electorali Bibliotheca extantes *Hebraici*, *Syriaci*, & *Arabici* Ma-

D nu-

(24) Wicelius scribit in præfatione operis: Idiomat. linguæ sanctæ in scripturis vet. Testam. observat. 1541. Utinam Ulmensi Lucretio nostro tantum ab aula vacui temporis supersit, ut ipse quoque aliquid in Biblia moliri queat, mirum si in postremis futurus interpres. Equidem hoc ipso Lucretio in omni linguarum et disciplinarum genere superiorem vix habet nostra Natio. Paulus Nedecearus, quum anno superiore dies aliquot Bambergæ quiescendi causa peregrinans commorarer, Thalmudicos libros omneis mihi ostendit. Obstupui ad conspectum tantæ molis. Sed hoc ante mihi cognitum Lucretium, cujus Bibliotheca fidem prorsus excedit. Ipse quidem præ admiratione nihil nisi exclamare in inusitatam librorum suppellectilem potui, quum illorum bonorum catalogus ab ipso mihi ostenderetur. *Sehe literarisches Wochenblatt. II. B.* 405. *S.* i. Vide litteraria folia hebdomadalia par. 2. pag. 405.

(25) Comment. de Biblioth. Cæsar. lib. II. fol. 618. edit. Kollar.

(26) Bibliothecam suam libris orientalibus instructissimam serenissimo Bojorum Duci Alberto vendidit.

nuſcripti Codices, numerum 330., et editi Libri numerum 550. excedentes, proximius inſpiciantur. Eorum pleriqne continent autographum poſſeſſoris monumentum hiſce verbis: *Jo. Alberti Widmeſtadii cognom. Lucretii Suevi*.

Widmanſtadius latino idiomate univerſim iiſdem præfecit titulum & argumentum libri, et perſæpe etiam aliquam adnotationem addidit (27).

Catalogum mihi opus eſſet hic deſcribere omnium ferme *Orientalium Manuſcriptorum*, & editorum Operum, quorum pars magna *Venetiis, Bononiæ, Ferrariæ, Isnæ, Baſileæ*, & *Conſtantinopoli* prodiit; etiamſi tantummodo præſtantiorum mentionem facere vellem.

Ex eadem Bibliotheca *Widmanſtadii* ad hanc Electoralem quoque pervenerunt quamplura *Græca, Latina*, & *Germanica Manuſcripta*, ac *edita* Opera, quorum ſatis pauca aliorum in manibus reperientur. Ex editis Operibus latinis ego hac vice ſeligo, & deſcribo quæ ſequuntur. *Meditationes Vitæ dñi ñri Jhu Xpi* (28). *Summa Magiſtri Jo-*

(27) Ex. gr. Eliæ Levitæ liber explicans Masoreth. Jo.Alb. Widmestadii descriptus Romæ 1537. = R. Salomonis Molchi, qui se Messiam Judæorum esse prædicavit, atque Mantuæ propter seditionis Hebraicæ metum Carolo V. Rom. Imp. providente concrematus fuit anno (ni fallor) 1532. liber de Secreta Hebræorum Theologia. Hujus vexillum vidi Ratisbonæ ann. 1541. cum Iris &c. = Introductio in Medicinam Haninæ filii Isaac per quæstiones. Ex hoc libro puto Joannitii Isagogen exceptam, et Johannitium ex Johan Isaac factum.

(28) Cum subscriptione: *Impressum est hoc præsens opusculum in Au-*

Johannis de Aurbach Vicarii Bambergensis (29). *Curatorum Manipulus* (30).

Rarissima *Statuta Ordinis Carthusiensis*, a Domino *Guigone* Priore *Carthusiæ edita* (31).

Non sine causa coniicio, a Bibliotheca Electorali referendum etiam esse *Widmanstadio* Cimelium illud, notissimum nempe *Codicem Traditionum Ravennatensium*. Constat enim quod *Widmanstadius Clementi VII. Marcello II.* & doctissimis Cardinalibus *Schomberg*, *Salviati*, *Ægidio Viterbiensi* adeo acceptus, probatusque fuerit, ut ab iisdem præstantissima Manuscripta obtinuerit (32); quæ

in Augusta per me Gintherum dictum Zeyner de reutlingen IIII. ydus Marcij Anno LX. octavo. Cui adnexus: *nobilissimus liber de arte moriendi*, absque nota anni, et loci, cum literis Zeinerianis, in fol.

(29) Cum subscriptione: Finit libellus divina ecclesiæ Sacramenta .... secum versans ... à Ginthero Zeiner de Reutlingen, artis hujus ingeniose magistro, in urbe Augustensi impressus feliciter. A partu virginis salutiferæ anno currente millesimo quadringentesimo sexagesimo nono. in fol.

(30) Cum subscriptione: *Curatorum Manipulus finit feliciter per Cristmannum Heyny. Anno* 71. in fol.

(31) *Basileæ* 1510. *ad* 18. *Calendas Februarias.* in fol.

(32) *De Joanne Alberto Widmanstad* collectum et emendatum fuit in literario folio hebdomadario *Norimbergæ* 1770. vol.2. quod *SCHELHORN Amoenit. liter. to.XIII. MASCH Hist. J. Alberti Widmanstadii in Nov. Biblioth. Lubec. vol. VI. n. IV.* ... *Geor-*

quae nos etiam in Electorali Bibliotheca possidemus. Quemadmodum ego nec in dubium verto, quin *Widmanstadius* excellens illud Manuscriptum, et modo Caesareae Bibliothecae ornamentum, cui titulus est *Bonizonis Episcopi Sutrini Decretale, sive Sintagma Decretorum Ecclesiasticorum* (33), obtinuerit ab *Ægidio Viterbiensi*, Episcopo olim etiam *Sutrino*, vel ab eo Episcopo *Sutrino*, cujus judicium subiit, quum a *Gumpenberg* haeresis insimulatus fuit; ita etiam coniicio, hoc Manuscriptum eodem modo a *Widmanstadio* comparatum fuisse, quum in *Italia* diu saepiusque moraretur.

Manuscriptum hoc confectum est illa *Chartæ Ægiptiacæ* specie, cujus ampla quidem, at nonnisi hujusce Manuscripti inspectione sat clara relatio legitur apud *Plinium* (34). Constat 30. foliis in parvo folio, & eorum

---

Georgius Adelbertus de Beecken in par.3. *des Joachimischen Münzkabinets*, i. Joachimianae Numismatum Collectionis, scripserunt.

Das literarische Museum Altdorf 1779. 2. *B.* 3. *St.*, i. Literarium Museum, Altorfii 1779. par.2. pag.3. insignia confert subsidia, et praeter alia mentionem facit Programmatis D. M. *FERBER de Jo. Alberto Widmanstadio jurisconsulto, Syriacæ novi Testamenti Versionis primo editore. Helmstadii* 1771. 40. Vide etiam *Musch Bibliotheca sacra &c. par.*2. *vol.*1. *pag.*74.

(33) Vide *Lambecii Comment. de Biblioth. Cæsarea lib.*2. *Oeffele Rer. Boicarum Script. to.*2. *fol.*789., qui animadvertit, eruditum Abbatem *Trombelli* Canonicum Regularem, qui aliquot abhinc mensibus obiit, e Manuscripto *Brixiensi* Exemplar transcripsisse, quod ego ipse prae manibus habui, illudque typis committere constituisse.

(34) *Hist. Nat. lib. XIII. p.* 21. 28. *edit. Harduini*.

rum quodlibet 24. & etiam 25. lineas continet. Quatuor priora folia sunt detrita, ita etiam & postremum; reliquorum optima est conditio. Nonnulla eorum tantummodo ex una parte inscripta sunt. Idque, quomodo charta hæc confecta fuerit, eò clarius ostendit.

Opus hoc continet quoddam Regestum Donationum, quæ Ecclesiæ *Ravennati* sub pluribus Archiepiscopis cum nonnullis bonis territorii *Arimini*, *Senogalliæ*, *Auximi*, *Urbini &c.* factæ, eorumque aliqua rursus aliis ab Ecclesia concessa fuerunt. Quod idcirco non inepte *Breviarium Territorii Ariminensis*, *& Senogalliæ*, *& aliorum Locorum*, a quadam ignota manu titulum habuerit. Major pars incipit: *Donatio*, *quam fecit*, aut *Petitio*, *quam petivit*, *libellus quem petivit*. Sunt hæ donationes non juxta tempus, & seriem Archiepiscoporum, sed secundum Regiones dispositæ, quæ supra, sicut Bona in margine, sunt adnotatæ.

Eruditus *Bianconi* arbitratur(35), præter *Josephi Flavii* Manuscriptum opus, quod extat *Mediolani*, nullum aliud hujuscemodi chartæ existere, quod nostrum vincat in foliorum numero; quæ ipse per errorem usque ad centum enumerat. *Scipio Maffejus* (36) memorat omnia illa documenta, & scripta in hujusmodi charta, quorum notitiam habuit, & quorum nonnulla fragmenta,

(35) *Lettere sopra alcune particolarità della Baviera Lucca* 1763. 8o. *pag.* 94.

(36) *Istoria Diplomatica*. *Mantova* 1727. 4. *L. II.*

ta, chriſtallo ſervata, in Vaticana Bibliotheca ſpectantur.

Sors non adeò ſecunda videtur obtigiſſe editioni harum, omnimodè præſtantium, reliquiarum Antiquitatis, quæ hujuſce chartæ diuturnitatem oſtendit. *Scipio Maffejus* morte preventus typis illas mandare nequivit; & modo ignoratur, ubinam ſit earumdem exemplar.

Doctus Præſul, & Pontificius Nuncius ad Cæsaream Aulam *Garampi* ſua ipſius manu anno 1762. exemplar tranſcripſit, quod in *Hiſtoria Eccleſiæ Ravennatis* ſumptibus Archiepiſcopi *Cantoni* edendum erat. At Archiepiſcopi obitus etiam hac vice editionem diſtuliſſe videtur (37).

Demum oſtentationi tribuendum ſane non eſt, hic adnotare, intra ſpatium 18. menſium Pium VI., & Gu-

(37) Unius epiſtolæ mihi redditæ sub die 12. Decemoris 1781. verba sunt hæc: *Depuis l' an.1762. je eopiai moi même tout le eorps des traditions de Ravenne, qui existe dans la Bibliotheque Eleetorale en papier d' Egypte. J'en passai la copie à feu l'Abbé Amadesi, qui travailloit à l' Histoire de eette Eglise. Msgr. l'Archevêque Cantoni ètoit deja pret a fournir les frais pour la publication de cet ouvrage, restè postume, Mais helas qu' il vient de mourir. Je ne sçais pas eneòre, s' il soit sous la presse.*

Amadesi in ejus opere posthumo anno elapso *Faventiæ* impresso sub titulo: *In Antistitum Ravennatum Chronotaxim ab antiquissimæ ejus Ecclesiæ exordiis ad hae usque tempora productam disquisitiones perpetuæ &c. in Prolegomenis §. VII. n. V. pagin. 67. tom. I.* de eodem Codice ita loquitur: Habita hujus Codicis notitia non omisimus (intercedente Ni-

Gustavum Sveciæ Regem hoc litterarium Cimelium peculiari animi oblectatione perlustrasse, & admiratos fuisse.

Quem-

colao Oddio apud *Imperii Circulos Apostolico Nuntio*, postmodum *Ravennatium* Archiepiscopo, et Cardinali amplissimo anno 1767. *Aretii* defuncto) instare, ut vel Autographum ipsum vel ejus saltem exemplar nobis concederetur; Sed responsum fuit: Codicem ipsum e manibus dimitti, multo ævo, et situ fere consumptum, et omnis inde translationis et vecturæ impatientem, non e re fore Serenissimi possessoris; nec tamen propterea ejus usu destituendam antiquissimam Ecclesiam *Ravennatem*, quod rebus Ecclesiasticis universim magnam inde accessionem futuram nullus dubitem. Quo certius igitur et Bibliothecæ nostræ, et *Ravennatensis* Societatis laudatissimo instituto consulatur, ejus transcribendi, quantum id quidem fieri poterit, qualemcumque laborem lubens, ultroque pro communi rei litterariæ studio, si ita videbitur, in me suscipiam, sat magnum operæ impensæ prætium facturus, si ad res antiquissimæ sedis illustrandas.... nonnihil conferre tenuitas mea potuerit. Alia verba hæc sunt Epistolæ, quam ad Serenissimi Electoris Confessarium *Oefelius* scripserat Monachii die 14. Junii 1756. videndam in Appendice integram. Plures tamen annos promissum exemplar frustra expectavimus, quod maxime dolebamus. Verum anno 1763. expetiti Codicis exemplar nobis tunc *Romæ* degentibus e *Germania* rediens attulit cl. et doctissimus Præsul *Joseph Garampius* ejus manu plerumque descriptum ab ipso Autographo. Regestum illud est plurimarum concessionum (emphiteuses, et libellas vulgus appellat) quas Ravennates Archiepiscopi ab septimo ad sæculum usque decimum fecerant multorum hujus Ecclesiæ prædiorum, jurium castrorum per *Umbriam*, *Marchiam*, *Picenum*, *Romaniam*. Exhibet quoque indicationes quarumdam donationum in iisdem Provinciis Ecclesiæ nostræ factarum. Verum imperfectum est plurimis deficientibus paginis, quas inter eæ omnes desunt, ubi res describebantur Civitatis, ac Territorii *Pensauriensis*, et ipsæ a Codicis inscriptio-

ne

Quemadmodum Bibliotheca *Bavarica* a *Schedelienfi* libris *Latinis*, & *Germanicis*, a *Widmanftadienfi* *Hebraicis*, *Syriacis*, *Arabicis* Manufcriptis & editis operibus locupletata fuit; ita quoque ob tertiam ei adjunctam

---

ne pollicitæ. Supersunt tantummodo quinquaginta sex paginæ scriptæ in anteriori solum parte. Diversis inter se characteribus exaratum est, uti *Garampius* hic, atque illic adnotavit; attamen scriptum fere omne videtur sæculo X. aliquibus adjectis sequenti sæculo præsertim in marginibus, cum nullibi inveniantur chronologicæ notæ. Specimen etiam characteris provide descripsit *Garampius*, quod nos cum ipso Codice dabimus additis notis, ubi de rebus, quæ juris erant Ravennatis Ecclesiæ locus erit disserendi. Quod autem ait in ejus citata epistola *Oefelius*, Codicem istum colligi cœptum videri sæculo IX., quia Archiepiscopos respicit *Johannem*, *Martinum*, *Petronacium*, illa ætate sedentes, id nimium probaret: nam si hæc ratio valeret dici posset multo ante sæculum IX. Codicem efformari cœptum esse: Archiepiscopi enim nomine *Johannis* appellati a sæculo V. ad XII. fere completum duodecim numerantur. Idem dicito de *Petro* centies in Codice repetito, cujus nominis Antistites a IV. ad X. seculum sex habemus. Ante *Martinum* vero, et *Petronacium*, sæculi IX. Præsules, locum habent in ipso Codice concessiones factæ a *Damiano* Archiepiscopo, qui sæculo VII. a *Sergio*, et *Gratioso*, et a *Valerio*, et a *Leone*, qui sæculo VIII. floruerunt. Ipsius autem sæculi IX. Archiepiscopi in Codice recensiti præter *Martinum*, et *Petronacium*, inveniuntur quoque *Georgius*, *Deusdedit*, *Johannes* nobis IX. et X. *Romanus*, *Dominicus*, *Cailo*, seu *Johannes Traversaria*, et sæculi tandem X. *Petrus* IV. et V. et forsitan etiam VI. *Johannes* XII. ac XIII. *Constantinus*, *Honestus* uterque. Etenim præter quam quod nullo ordine, nulla servata Chronologica serie, sed confusis, atque intermixtis priorum, et posteriorum temporum Archiepiscopis, concessiones ejusmodi dispositæ sunt, nullibi, ac ne una quidem temporaria nota distinctæ, certum reddunt tempus scripti Codicis, nempe sæculum X. tum concessiones an-

ctam *Fuggerianam* , *Græcis* Manuſcriptis Codicibus fuit ornata.

Catalogus *manuſcriptorum Codicum Græcorum*, qui hac in Bibliotheca collecti reperiuntur, jam typis in lucem prodiit anno 1602.(38) Eorum plerique obve-
E nere

antiquiorum Antistitum eodem charactere scriptæ, quo concessiones sæculi X., tum etiam quia Codicis ipsius initium eas concessiones forsitan habet, quas fecerunt Archiepiscopi seculi X. nempe *Petrus* et *Johannes* X., nobis XII. uti in notis declarabitur ad ipsum Codicem apponendis vita sospite. *At codicis exemplar nec etiam in dicto opere publica luce donatum fuit. Indubiam spem mihi præstitit* Comes Marcus Elephantutius Patricius Ravennas, *meique amicissimus, illud propediem edendi in suo opere Collectionis Diplomatum Ravennatium aliorumque monumentorum medii ævi*.

(38) Sub titulo. *Catalogus Græcorum Manuscriptorum Codicum, qui asservantur in inclyta Serenissimi utriusque Bavariæ Ducis &c. Bibliotheca. Ingolstadii excudebat Adam Sartorius anno Salutis MDCII. in* 4. Supplementum extat in *Commercii epistolaris Uffenbachiani selectis T.* 1. *pag.* 106. 109. Vide, quoad hunc rarum Catalogum, *Hummels, neue Bibliotek von seltenen, und sehr seltenen Büchern IX.St.*1. *S.* i. Nova Bibliotheca rarorum, atque rarissimorum librorum IX. *par.*1. *pag*1.
* Ex hoc eodem Catalogo *Paulus Maria Tersago* in suo *Museo Settala*, quod italicè reddidit *Petrus Franciscus Scarabelli* sub titulo *Museo* o *Galleria del Canonico Manfredi Settala &c. Tortona 1666.* argumentum desumpsit præstantiæ et magnificentiæ Bibliothecæ Bavaræ; de qua *pag.*289. *n.* 27. ita loquitur: *anche i Serenissimi Duchi di Baviera con l' applauso della loro magnificenza eressero una Biblioteca doviziosissima di Manoscritti Greci, come dall' indice di essi Manoscritti stampato in Ingolstadio da Giorgio Wiler l' anno* 1602. in 4.

nere è Bibliotheca *Fuggeriana*, optimeque servati sunt, & maxima ex parte adnotationibus (39) *Samuelis Quichelbergii* Bibliothecarii *Fuggeriani* ditati (40). E bi-

(39) Exempli causa. Græco Manuscripto vitarum Sanctorum *Simeonis Metaphrastes* apposita est sequens adnotatio: *Liber descriptus ex vetustissimo exemplari ex membrana, Augusta Vindelicorum, anno quo Ferdinandus ibi celebrabat conventum Imperii primum, qui fuit a Christo nato MDLIX. Librarius fuit Hieronymus tragodistis Cyprius. Inferebatur in Bibliothecam protofuggaram Præfecto Samuele Quichelbergo Belga mense Majo, ejusdem anni.*

(40) Hic idem *Samuel Quichelberg* operi, cui titulus est: *Drama Comico-tragicum Danielis Prophetæ leonibus objecti &c. addita est et Euripidis Tragœdia Cyclops ita latino carmine reddita, ut versus versui ferè respondeat* Authore MARTINO BALTICO Bojo. *August. Vind.* 1558. *in* 8. præfecit Prosphonesin de Baltici Drammatibus, cujus excerptum amatoribus literaturæ Bavaræ nequit esse ingratum. *Commendabunt* (ait *Quichelberg*) *honorabuntque mecum viri boni et sinceri* MARTINUM BALTICUM Bavarum, *qui sub hoc cælo unus inter suos cives plurimum hæc literaria studia excolit, promovetque: ut merito decus suæ Patriæ dici et haberi debeat. Frequens enim hujusmodi Comœdias Monacenses proceres discipulos suos vere ingenuos in his instituendo suavissime exhibet, et ad colenda literarum studia cum ipsos parentes spectatores, tum vero maxime puerorum ingenia incitat, et invitat. Inter primas autem a se conscriptas, quæ ex sacris sunt literis petitæ (cum et aliæ ab eo sint latine et germanice confectæ) numerabantur hoc tempore editæ: Josephus, Daniel, et Thobias, quæ sane dum Historias divinas comprehendunt, ad informandos in istis rebus homines (neque enim exempla illa satis unquam repeti possunt) plurimum adferunt emolumenti. Hæc ego in Bibliothecas administrandi officio versans, & in his terris hoc tempore agens, eos, qui hoc scire forte desiderabunt, amice volui admonere. Aug. Vind. MDLVIII.*

E Bibliotheca *Fuggeriana* æque habemus etiam magnificum opus, cujus ego inferius in adnotatione (41) titulum refero; & e quo *Sigismundus de Birken* suum

 Spie-

(41) Hujus operis, quod constat duobus magnis voluminibus in fol. Reali, ac innumeris stemmatibus, aliisque figuris nitet, titulus est qui sequitur: *WARHAFTIGE BECHREIBUNG zwaier in ainem der alleredlesten uralten und hochloblichsten Geschlechten der Christenhait des Habspurgischen, und Osterreichischen Geblüets sampt derselbigen lobwürdigen Herkommen, Geburten, Leben, Regiment, und Ritterlichen Gethaten, von dem Anfang bis auff die unüberwindtlichsten grosmechtigisten fürsten, und Herren Herrn Carolum den fünften, und Ferdinandum den ersten Römische Kaiser, und Konige auch recht ordentliche Erwölte, und gekrönte Obriste Haupter der Christenhait. Durch den Wolgebornen Herrn Hans Jacob Fugger Baider Hochgenannten Römischen Kaijserlichen, und Konigelichen Maiesteten Rathe, auch Herrn von Kirchberg, und Weisenhoren zu Pfirdt, nicht on Klaine Mühe und Oncosten nach Stammens Gerechtigkait, auf das getreulichist und fleissegest, so immer müglich, mit seinen Wappen und figuren gezierdt zusammengezogen, und inn dieses Werk der Eeren bescheieslich gemacht Anno* 1555.

I. Veridica nempe descriptio duorum ex una nobilissimarum antiquissimarum, et multò laudabilium familiarum Orbis Christiani, sanguinis Habspurgici, et Austriaci, una cum eorumdem laudabilibus originibus, natalibus, vitis, dominiis, et heroicis actionibus ab initio usque ad invictissimos potentissimos Principes et dominos D. D. Carolum V. et Ferdinandum I. Romanos Imperatores, et Reges, ac legitime electa, et corona redimita, suprema orbis Christiani capita. A nobili viro *Joanne Jacobo Fugger* utriusque supradictæ Romanæ Cæsareæ et Regiæ Majestatis Consiliario ac domino etiam de *Kirchberg*, et *Weisenhoren in Pfirdt*, non sine parvo labore et sumptu, juxta genealogiæ leges, fidelissime, et diligentissime, quoad fieri potuit, cum suis stemmatibus et figuris compendiose ornata, in hoc excellenti opere Honorum, comprehensa anno 1555.

Spiegel der Ehren des Erzhauſes Oeſterreich, ideſt Speculum honorum Domus Auſtriacæ, conſarcinavit, & anno 1668. *Norimbergæ* in lucem edidit.

Jam anno 1578. menſe Julii peculiares indices ſtemmatum, hoc in opere existentium extracti fuerunt; qui uſque modo adhuc extant.

Birken in Monito ad ingenuum Lectorem, cenſet, exemplar, quod in *Bibliotheca Cæſarea* reperitur, eſſe autographum.

Eruditus *Ludwig* (42) contra ſuſpicatur, prædictum exemplar illud idem autographum fuiſſe, quod ARCHIDUCI FERDINANDO ſubreptum, a DUCE SAXONIÆ aliquot mille aureis coemptum fuit.

At quædam autographa adnotatio (43), quæ adhuc in Electorali Bibliotheca reperitur, indicat, ARCHIDU-

(42) Præfatio ad Reliquias MSS rum §. 39. In austriacis Fuggerus sedulus non minus fuit in colligendis diplomatibus (Not.11.) in speculo austriaco deturpato Birkenii cothurnis. Vidi nuper *Autographum* Fuggerianum inter reliquias Saxoniæ Ducis et Domini Præsulatus Cizensis. Quod, olim forte Ferdinando archiduci surreptum ab illius satellite, aliquot mille aureis redemit Princeps harum rerum penitus olim amator et cultor.

(43) Adnotationis verba sunt hæc.: Adi 11. Junii anno 1589. Dominica nona postTrinitatis, assensu Serenissimi illustrissimi Principis et Domini &c. *Ducis Willelmi* mittenda Oenipontem ad Serenissimum Dominum *Ferdinandum Archiducem Austriæ* e Principis Bibliotheca data sunt Joannis Jacobi Fugger, stirpis Austriacæ duo magna volumina cum sequenti titulo: *Warhaftige Beschreibung*, idest vera Relatio.

DUCI FERDINANDO non prius anno 1589. idem opus a *Bavara* Bibliotheca commodatum fuisse. Si igitur confecta auctoris sumptibus plura autographa, atque dono data non fuerint; tunc quævis disputatio de autographo exemplari definita erit.

Aucta hoc modo *Bavarica* Bibliotheca, celebris adeo evasit ob hos Thesauros, ut præter alios jam MARGGRAVIUS DE BADEN anno 1567. a DUCE ALBERTO quosdam libros, illos *Theophrastis* nempe *Paracelsi*, spectandos, & transcribendos sibi exoraverit (44).

Engerdius Professor Artis poeticæ *Ingolstadii*, pro certo habebat, hanc Bibliothecam etiam tunc temporis primariis adnumerandam fuisse (45).

DUCI ALBERTO in suis supremis Tabulis curæ pariter fuit ejus Bibliotheca; quum id, quod modo sequitur, mandaverit: Volumus quoque, quod nostra mox erecta Bibliotheca, item & Antiquitatum Pinacotheca (46), una cum cæteris rebus quæ insunt, quæque nos

(44) Epistola Marggravii est adhuc in Bibliotheca.

(45) *Acad. Ingolst. P.III. p.*42. Albertus Bibliothecam instituit Monaci præstantissimam, itaque et varietate et copia librorum instructam, ut superior nullibi terrarum haberi prædicetur.

(46) E jussu *Ducis Alberti* suam ducit originem, ope *Huberti*, *Goltii*, *Jacobi Strada*, *Samuelis Quichelbergii*, *Joannis Jacobi Fugger*, ejus collectio Numismatica, quam *Joannes Baptista Fikler* tribus adhuc existentibus voluminibus accuratissime descripsit.

nos etiam iisdem legaverimus, integre, indivisim, semperque fixae insimul remaneant.

Dux GUILLELMUS ejus successor nedum integre Bibliothecam reliquit, sed etiam hanc admodum splendide auxit. Nam ab Heredibus *Hòrwarthianis Augustae* coemit integram Bibliothecam *Hòrwarthianam*, quae optimis erat referta editionibus seculi XVI. Id tantummodo mirum est, vix unam in ea reperiri editionem seculi XV. Nonnulli equidem horum librorum in Bavara Bibliotheca jam erant; at iidem junioribus Principibus ad usum traditi fuerunt (47).

In Bibliotheca *Hòrwarthiana* erat etiam magna collectio *librorum Musicalium*; quibus pares reperire haud facile est in aliis Bibliothecis. Notum id est, quanti habitus olim fuerit *Orlandus Lasso*, & *Musica* in *Curia Bavara* (48).

Copia librorum, ad *Mathesim* pertinentium, *chartarum cosmographicarum*, & editionum *Hispanicarùm*, quae sub hoc eodem DUCE WILHELMO pro *Bavara* Bibliotheca coempta fuit, & cujus regesta etiam patent, quam maxime Bibliothecam auxit; prout collectio librorum Medici *Meermanni* (49) illam etiam amplificavit. His

(47) Catalogus horum librorum, qui traditi fuerunt junioribus Principibus adhuc existit. Inter eos reperiuntur *Cicero, Caesar &c.* Ex hoc genius juniorum Principum dijudicari potest.

(48) Vide *Bianconi lettere sopra alcune particolarità della Baviera p.55.*

(49) De hoc erudito Archiatro Ducis Bavariae vide *GrienWaldt Album Bavariae Jatrica* 1733. 8o. *p.90.*

His quoque accesserunt duo illæ præstantissimæ Bibliothecæ, *Werdensteinana*, & *Crusica* sive *Tubingica* (50). Hinc facile patet, quod *Bavara* Bibliotheca jam tum una ex præstantissimis esse debuerit.

Possessor Bibliothecæ *Werdensteinanæ* fuit *Joannes Georgius de Werdenstain* Canonicus Cathedralis *Aistetensis* & *Augustanæ*.

Ex hac Bibliotheca pervenit illud celebre Manuscriptum, quod *quatuor Evangelia* continet, in membrana, purpurei coloris, & quorum tria priora aureis, & postremum argenteis characteribus exarata sunt (51).

In comperto est, quanti æstimaverit Antiquitas hujusmodi monumenta: & quod plerumque eâdem forma scripta tantummodo fuerint *Evangelia*, libri *Sacræ Scipturæ*, *Canon Missæ*, aliqui *Sanctorum Patrum*, prout etiam varii libri *Precum* ad usum Regum, & Principum (52). *Ab-*

(50) Coniicio, Bibliothecam *Crusii* antea *Tubingensi*, et demum exinde cum hac *Bavaræ* Bibliothecæ adjunctam fuisse.

(51) Initio hujus Manuscripti reperitur sequens adnotatio: *Serenissimo et Illustrissimo Principi ac Domino Dño Guilielmo Palatino Rheni et utriusque Bavariæ Duci, Principi de se optime merito, multisque modis colendo, observantiæ et gratitudinis ergo hunc pervetustum Evangeliorum Codicem Io. Georgius a Werdenstain Cantor et Canonicus Eystetensis, et Augu. DD. anno Salutis* 1587.

(52) *Nouveau Traité de Diplomat.* T.I. p.544. Les Evangiles, et les Canons de la Messe les plus anciens sont souvent en velin cou-

Abbas Gottwicensis (53) commemorat nonnulla hujusmodi rara monumenta.

In *Orientalibus Manuscriptis* reperiuntur quoque literæ auro, & argento obductæ; prout *Petrus de Valle* in suis *itineribus* de quodam *Evangeliorum* Codice *Syriaco* testatur. Eadem etiam forma exaratum fuisse, ajunt, documentum illud, vi cujus OTHO II. IMPERATRICI THEOPHANIÆ munus matutinale * constituit.

Bibliothecam eximii *Suevici* historiographi *Crusii*, linguæ Græcæ peritissimi, quæ, ut superius diximus, una cum *Tubingiensi*, *Bavaricæ* Bibliothecæ fuit adjuncta, admodum insignem fuisse oportuit. Nam ipsemet id memorat (54); & inter cætera refert quoque, se pro sui Princi-

---

couleur de pourpre, et plus souvent encore en lettres d' or. Il en est presque de même des autres livres de l' Ecriture, de quelques saints Peres, des Pontificaux, des Livres de prieres à l' usage des Rois, des presens en MSS. qu' ils faisoient à d' autres Princes, ou dont ils ornoient leurs Bibliotheques.

(53) *Chronic Gottwic.* p. 15. ubi is hanc scribendi artem deperditam fuisse putat, cui tamen non assentient illi, quibus artificiosa opera *Rauffer* a Secretis status Monachii, intueri placuit.

* Verbum hoc *Morgengabe* non dotem, ut habent Lexicographi, sed munus Matutinale vertere duxi; quod Princeps aut Comes Imperii præstat et offert Uxori illustri post primam nuptiarum diem. Quod munus appellatum *Morgengab* a *Morgen*, quod mane sive *Matutinum* significat, et *Gab* donum apud Longobardos usitatum, corruptè *Morgincap* appellatum, probat *Nicolaus Mylerus in Gamologia personarum Imperii illustrium. Stutgardiæ* 1664. cap. 15. n. 1. pag. 397.

(54) Annal. Svev. lib. XII. P. III. p. 728.

cipis Bibliotheca una cum D. *Gerlach*, qui Profeſſor itidem fuit *Tubingæ* (55), emiſse a quodam Græco *Andrea Darmario* triginta quinque italicis ſcutis Græcanica Manuſcripta (56).

Inter hujuſmodi Manuſcripta Bibliothecæ *Tubingenſis* præcipuum eſt aliquod vetus *Teſtamentum Græcum*, quod Dux CHRISTOPHORUS de WIRTEMBERG obtinuit a *Toxite*, cui pro eo dono dedit centum ducata (57). Et inter illa eſt etiam *Græca Collectio antiquorum ſtatutorum Eccleſiaſticorum* (58): at non parvum detrimentum ſubiit.

F Edi-

(55) Vide: *Oratio funebris in obitum D. Stephani Gerlachii habita per Mathiam Haffenreferum. Tubing.* 1614. 40. iste Professor suo in Byzantium itinere pulchra Græca Manuscripta comparavit; quæ itidem ad Bavaram Bibliothecam pervenere.

(56) Annal. Suev. p. 790. ad A. 1584. 30. Aug. veniebat huc vir egregius græcus Andreas Darmarius Epidaurius Laco venales libros MS. græcos advehens, de quibus D. Gerlachius et ego quosdam 8. Sept. emimus 35. coronatis italicis in Bibliothecam illustrissimo Principi nostro.

(57) Hoc indicat adnotatio in Manuscripti initio: *Vetus Testamentum græcum cum Commentariis, Codex in Membrana, Christophoro Duci Würtenbergiæ à Toxite Rhæto donatus; iste vero honorarii loco accepit centum aureos.*

(58) ita est adnotatum: *Expositio sacrorum et divinorum Canonum, et beatorum Apostolorum, nec non generalium Synodorum, sed et Provincialium, et certis locis celebratarum, relit quorumque sanctorum Patrum, præterea declaratio efficacium et inefficacium Legum quatuordecim Titulis digestarum, ab initio, Cano-*

Editis operibus, quæ è dicta *Tubingensi* Bibliotheca ad *Bavaram* pervenere, adnumeratur quoque notissima illa *Biblia Martini Lutheri*, impressa *Wittembergæ* a *Joanne Luft* anno 1561. vel potius anno 1560. qui anni numerus legitur in fine primæ & alterius partis.

Hæc eadem *Biblia* duobus voluminibus in folio compacta existit, & ejus editio est membranacea.

Inscriptionem primæ, & alterius partis circumdant *Insignia Saxoniæ*. In priori parte reperiuntur una cum pulchra effigie AUGUSTI ELECTORIS SAXONIÆ, illæ *Martini Lütheri*, & *Philippi Melanchthonis*; qui sua ipsius manu brevem historiam VITæ *Lutheri*, & octo latina disticha *de Monarchiis* addidit; quorum in fine legitur *Anno* 1560. *scripti versus manu Melanthonis*.

Imagini *Melanthonis* inscriptus legitur annus 1560. illi ELECTORIS AUGUSTI annus 1562. una cum symbolo *Lucæ Granach* junioris: quæ omnes imagines coloribus aqua dilutis egregie effictæ sunt.

Præter hanc, aliasque *Polonicas*, *Illyricas*, & *Hebraicas Biblias*, è *Tubingensi* Bibliotheca habemus, quoque illam, cujus titulus *Allererste Deutsche Maynzer Bibel*, idest, *omnium prima Moguntina Biblia*, quæ *Moguntiæ* anno 1462. edita fuisse creditur. Sub hac ipsa in-

---

Canonum positarum, ad Mandatum Regis et Patriarchæ studio et opera Theodori Diaconi sacratissimæ et Dei magnæ Ecclesiæ Nomophylacis, Chartophylacis, Blacherorum et Balsamorum Primatis, nec non olim creati Patriarchæ Theipolis magnæ Antiochiæ, et totius Orientis edita.

inscrip tione eam etiam refert eruditus *D. Panzer* in sua itterar ia recensione *antiquissimarum Germanicè editarum Bibliarum*; quamvis ipsemet cum *D. Nast* non conveniat quoad annum 1462.

Quinque hujusce *Bibliæ* exemplaria ei cognita fuerunt. Sextum igitur erit quod hic habemus; imo duplex ejusdem editionis hac in Bibliotheca exemplar reperitur. Exinde ego etiam animadverto, quod, etsi editio hæc admodum antiqua sit, attamen difficile fortasse non esset ostendere, illam nec ante annum 1466. neque *Moguntiæ* editam fuisse (59).

Hoc assidue permanenti patrocinio quoque gavisa fuit *Bavarica* Bibliotheca tempore ELECTORIS MAXIMILIANI I. idque insuper etiam exinde patet, quod jussu suo non modo catalogi omnium *Manuscriptorum* in *Monasteriis Bavariæ* existentium anno 1595 & 1610. transmittendi (60), sed etiam Bibliothecæ Regionis per *Gewoldium*, *Lauther*, & alios perlustrandæ undique fuerint. Præterea quod eodem suo jussu, suoque præsidio *Canisius* suas celebres *lectiones antiquas*, *Stevart suum Syntagma variorum authorum*, *tam Græcorum*, *quam Latinorum*, *Gewold Hundii Metropolim Salisburgensem*, & Annales *Henrici Rebdorfensis*, *Hòrwarth* suum *Ludovicum IV. Imperatorem defensum*, ediderint.

Ipsemet MAXIMILIANUS libros comparandos designavit, computa recognovit, & Bibliothecam insuper auxit emptione Bibliothecæ *Mùlleri Augustani*.

(59) Ego id probare conabor peculiari elucubratione.
(60) Hæc extant in Bibliotheca.

Ferdinandus Maria ſub die 12. Decembris anni 1663. mandatum dedit *Cameræ Curiæ Electoralis*, omnibus Typographis Regionis, aliarum more, injungendi, ut omnium noviter edendorum librorum exemplar Electorali *Bibliothecæ* exhibere tenerentur. Mandatum, cujus inſtaurationem a Carolo Theodoro procul dubio ſperare poſsumus.

Quod Sereniſſimi Electores Maximilianus Emanuel, & Carolus Albertus ob temporum viciſſitudines, haud propitias, agere pro bono *Bibliothecæ* nequiverunt, Maximilianus Joseph cumulatiſſimè ſupplevit.

Statim primo ſui Regiminis anno elegit ſuum Bibliothecarium *Oefelium*; & ſola hujuſce viri electione ſuæ Bibliothecæ ſatis propemodum conſuluit. *Oefelius*, ut Maximiliani juſsa exequeretur, comparavit recentiſſimos, & maximi momenti libros in qualibet claſse præſertim hiſtorica, animum ad optimas editiones eligendas applicuit, & potiſſimum conquirendis *Aventini* operibus. Quum ſciret, hæc poſt illius obitum ad diverſas manus perveniſſe, curam omnem adhibuit, ut ſaltem autographa *Manuſcripta Annalium* adipiſceretur; ſi bellum, ignis, rapina, livor, et incuria ei difficile redderent, cætera reperire. Sors ei etiam arriſit, tam iſta quam illa *Joannis Fikleri* Electorali Bibliothecæ adjungere.

Collectio *Scriptorum Rerum Boicarum* viva voce, ut ita dicam, teſtatur, quot præſtantes libros *Oefelius* eripue-

puerit ex ore phisicorum & literatorum Murium, atque Glirium (61).

Hæc jamdudum spectabilis *Bibliotheca* sub MAXIMILIANO JOSEPHO ita fuit adaucta, ut is diutius illam in loco, qui cimelii magnificentiæ non responderet, esse noluerit, sed ad eum ipsum locum, in quo nunc extat, & in quo nos pariter congregati sumus, transferri decreverit. Verumtamen, quum obstacula apparerent, Bibliotheca tantummodo a tenebricoso Custodiario in aliud illustrius translata fuit.

Sapienti CAROLO THEODORO reservatum fuit, Scientiis, Nationi, & sibi ipsi immortale monumentum erigere. Hic Serenissimus Princeps, jam sui gloriosi regiminis ini-

(61) Professor *Fischer Halæ* in suo *Nachricht von etlichen ungedruckten. Geschichtbüchern bey Meusel Histor. Literatur für das iahr* 1781. *VIII. St. S.*161. i. Notitia aliquorum ineditorum Librorum Historiæ apud *Meusel* Historia Literaria pro anno 1781. VIII. par. p. 161., insimulare voluit *Oefele*, quod quamplures Chronicas, quarum unus tantum auctor est, uti opera variorum auctorum, cum pluribus erroribus, et subinde aliquam tantum illorum partem ediderit. At is qui præfationem *Oefelis* legit, ipsum hac censura eximet. Fatetur ipse, quod unus auctor ab alio suum Opus desumpserit, et quod Manuscripta, e quibus opera edidit, hinc inde mutilata et mendosa fuerint etc. Veruntamen addit, se existimare: *consultius esse, codicem (mutilum et interpolatum) talem extare, quam nullum ... Antiquitatis reliquias etiam mutilas placere etc. vide T.* 1. *p.* 687. 700. 981. *T.* 11. *p.*3. 647. 705. Nos quod attinet, possumus tranquille expectare, quod Professor Fischer promissa exolvat, meliorem aliquam editionem exhibendi, et optamus tantummodo, ut vera autographa, e quibus illam haurire velit, inveniat.

initio intentum animum adhibuit huic jamdiu celebri *Bibliothecæ*; ac digno in loco collocatam omnibus utilem reddidit. Non existimavit sua dignitate alienum esse per se ipsum id omne recognoscere. Et modo cura illius, cui ædificii inspectio commissa fuerat, nempe *Excellmi liberi Baronis de Flachslanden* omnia ita sunt absoluta, ut sapientis Principis voluntati plane respondeant.

At postea Carolus Theodorus non satis habuit id egisse, & ob augmentum hujus *Bibliothecæ* is jam se immortalem reddidit, uti alter illius conditor.

Quisquis scit, quod editiones XV. seculi, non modo Manuscripta, e quibus illæ provenerunt, repræsentent, sed sæpius etiam omne id quod excerptum fuit e collatione plurium & optimorum Manuscriptorum a doctissimis viris facta, inferre quidem poterit ex simplici catalogo earum tantum, quæ ab isto altero fundatore comparatæ fuerunt, præstantiam, & amplitudinem augmenti hujus *Bibliothecæ*.

Debure(62) recenset inter magnas raritates editionem *Ciceronis de Finibus bonorum, & malorum*; quam is *Joanni Fust* adscribit.

Hæc ipsa editio, quæ non *Joanni Fust*, sed potius, & majori cum ratione *Ulrico Zell* (63) tribuitur, non ita

(62) *Bibliog. instruct. Belles Lettres n.* 2438.

(63) *Catalogue des Livres de feu Mr. Le Duc de la Valliere, Belles Lettres n.* 2258.

ita pridem, & ſane non tam imperfecta, ut eſt illa ſuperius deſcripta, ad *Bibliothecam* pervenit (64).

Si itaque huic editioni etiam illa *Epiſtolæ Ciceronis* anni 1470. (65), ut itidem quæ jam aderat *De Officiis*, in *membrana* impreſsa anno 1465. adnumeretur (66); patet, quod hic una ſimul cum ulterius infra referendis editionibus reperiantur editiones rariſſimæ *Ciceronis*.

Peculiari voluptate perfundor, dum cognitam reddo editionem *Kalendarii*, de qua nihil quicquam reipſa noviſse videtur quivis Bibliographus. *Kalendarium* hoc eſt unius folii realis in *folio*, quod adnexum eſt tegumento cujusdam libri; ejus titulus eſt: *Diſs ist der*

(64) Præter Libros 5. *de finibus bonorum et malorum*, qui finiunt 119. folio, sunt etiam in hoc Exemplari
Marci Tullii Ciceronis in Catilinam invectivarum Lib. 4.
Crispi Sallustii in Tullium Oratio.
M. Tullii Ciceronis invectiva in eundem Sallustium.
M. Tullii Ciceronis ad Titūm acticum. Cato major. alias de senectute.
Augustini Dachi (sic) senensis de variis loquendi figuris sive de modo dictandi ad Andream Civem senensem, qui 209. folio finit.

(65. *Impressum Romæ opus in domo Petri et Francisci de Maxis, juxta campum Flore, præsidentibus magistris Conrado Suueyn. beym et Arnoldo Panartz. Annō dominici natalis. M. CCCC. LXX. S. d. n. dni. Pauli II. Veneti Pont. Max. anno VI. urbe et ecclesia florente. in fol.*

(66) *Presens Marci Tulii clarissimum opus. Johannes Fust Moguntinus civis, non atramento. plumali canna neque aerea. Sed arte quadam perpulcra. Petri manu pueri mei feliciter effeci finitum. Anno M. CCCC. LXV. in fol.* cum stemmatibus.

der Cista nus tzù tùtsch und ain yeglich wort gibt ainen Tag. nempe : *Hoc est Cistanus Germaniæ , & quælibet vox indicat unum diem* . In fine : *diss hat getruckt Gintherus tzainer von Reutlingen tzù Augsburg* . ideſt : *hoc edidit Gintherus tzainer a Reutlingen Auguſtæ*. Poſt diem ultimum Novembris legitur *MCCCCLXXjar* , ideſt *annus* 1470. Poſtremi quatuor menſes inibi ita vocantur : *Folmont* , *Herbſtmont* , *Slachtmont* , *Wintermont* .

Hic exponere mihi lubet , exempli loco , menſem Octobris , ejuſque dies (67) .

Typographiæ *Auguſtanæ Schùsleri* ſunt *Joſephus de bello Judaico* 1470. *Oroſius* 1471. *Petri de Creſcentiis ruralia commoda* 1471. *Joannis de Turrecremata Explanatio in Pſalterium* 1472. *Ambroſii Hexameron* 1472. & omnia

(67) *Herbstmont hat XXXI. Tag.* Idest October habet dies XXXI.

1 ... A *Remigius*	*Remigius*	17 ... c und	*et*
2 ... b der	*qui*	18 ... d *Lucas*	*Lucæ*
3 ... c hiess	*jussit*	19 ... e gestanden	*concessum*
4 ... d *Frantzen*	*Franciscum*	20 ... f Bas	*Cognata*
5 ... e mit	*cum*	21 ... g *Vrsula*	*Vrsula*
6 ... f fiden	*fidium sonu*	22 ... A Sprach ,	*ajebat* ,
7 ... g froehlichen	*lætum*	23 ... b wer	*qui*
8 ... A dantzen	*saltare*	24 ... c dantzen	*saltare*
9 ... b *Dyonisius*	*Dyonisius*	25 ... d woelle ,	*vult* ,
10 ... c sprach ,	*ajebat* ,	26 ... e der	*hic*
11 ... d was	*quid*	27 ... f Sy	*sit*
12 ... e bedùtet	*significat*	28 ... g *Simonis*	*Simonis*
13 ... f das .	*hoc* .	29 ... A und	*et*
14 ... g es	*illud*	30 ... b min	*meus*
15 ... A waere	*fore*	31 ... c Geselle	*Socius*
16 ... b *Gallen* ...	*Gallo*	...	

& omnia fere, ejusdem egregiis prelis impressa, volumina paucis abhinc annis ad Bibliothecam pervenerunt (68).

Notum est, e Typographia *Argentinensi Eggsteinii* prodiisse maximæ raritatis editiones. Harum etiam plures nuperrime in hac Bibliotheca collocatæ fueruut; ut nihil dicam de illis, quæ absque Typographi nota, & loci designatione ex eadem Typographia in lucem prodierunt, sint exempli loco *Decretum Gratiani* anni 1471. (69) *Clementis V. liber Constitutionum* anni 1471. (70) *Ciceronis liber officiorum* anni 1472. (71)

G Edi-

(68) *Historia tripartita* ejusdem præli anni 1472. jam antea hic fuit.

(69) Subscriptio primæ partis est: *Presens Gratiani Decretum .... bene visum et correctum. Artificiosa adinuenconis imprimendi absque ulla calami exaratione sic effigiatum. et ad laudem omnipotentis dei est consummatum. Per venerabilem virum Heinricum Eggesteyn, artium liberalium magistrum civem inclite civitatis argentinx. Anno dni. M. CCCC. LXXI. in fol.* Altera pars est anni M. CCCC. LXXII. etc.

(70) Cum subscriptione: *Hic Clementis quinti constitutionum liber unacum apparatu famosissimi juris doc. domini Jo. An. (sic, videlicet Andrea) suis rubricationibus bellissime distinctus. Per venerabilem Vhie magistrum ac etiam inclite Argentinenss civitatis civem bene meritum dnm Heinricum Eggesteyn hujus artis peritissimum ut innumera antehac divini humanique juris per ipsum testantur volumina. Summa cum maturitate ac diligentia impressus est, Anno dni. MCCCC. LXXI. XI. Kl. decembris, in fol.*

(71) Subscriptio est: *Pñs marci Tulii clarissimum opus arte quadam perpulcra. Per venerabilem Vhie magistrum ac etiam incli-*

Editiones etiam Typographiæ *Schoifferianæ*, quibus hæc Bibliotheca nuperrime adaucta fuit, eo minus silentio prætereundæ sunt, quod in præclarissimis Bibliothecis rarò reperiantur. Exempli causa *Decretum Gratiani* an.1472. (72) *Codex Justin. Imp.* an.1475. (73) *Gre-gorii IX. Decretales* anni 1479. (74)

At

---

elite Argentinæ civitatis civem dominum Heinricum Eggesteyn. Summa cum diligentia impressum e Anno dni. M. CCCC. LXXII. Juxta superius relatam Moguntinam editionem an.1465. editum. Loci Græci sunt prætermissi in editione *Eggsteinensi* in parvo fol. sive 4.

(72) Subscriptionem præbet *Debure Bibl. instr. jurisprudence. n. 917.*

(73) Cum Subscriptione: *Anno nativitatis xpi. M. CCCC. LXXV. ad VII. Kalendas Februarias. Scissimo in xpo. pre. ac dno. dno. Sixto ppa. IV. Illustrissimo, nobilissime domus Austrie Friderico III. Romanor. imperatore invictissimo, semper Augusto. Reverendissimo in xpo. patre ac dno. domino Adolpho Archipresule maguntino. In nobili urbe Maguncia non atramenti calamo cannave! se arte impressoria (qua quidem etsi antiquitas divino non digna est visa judicio! nra nihilominus tempestate indulta) Sacratissimi principis Justiniani Codicem! cuncti potenti favente deo Petrus Schoiffer de Gernssheym suis consignando scutis, feliciter consummavit. Laus Deo.* Cum Stemmate *Schoifferi in fol.*

(74) *Domini nostri Jesu xpi. d nativitate anno M. CCCC. LXXIX. mensis Marcii Idus sexto. Sedem aplicam Sixto quarto, orbis Monarchiam australium ducum ex antiqua familia Friderico III. urbisque maguntine Diethero de Ysenberg cum principatu curam archipresularem obtinentibus: post apud jam dictam nobilem urbem primum, inde à Paduanis accurata diligentia factas emendacoes, nunc tercio velut igne ardentissimo aurum, lectio-*

At cur nos hic immoramur, recensentes particulares, etsi præstantes, litterarias raritates. CAROLUS THEODORUS anno mox elapso hanc *Bibliothecam* ditavit illa *Petri Vettori*, viri suo tempore eruditissimi. Quomodo hæc præstans *Bibliotheca*, *Romanis* ægre ferentibus, a CAROLO THEODORO fuerit empta, & quibus insignibus Libris, & Manuscriptis sit referta, eruditus Præsul, intimus Consiliarius, & Commendator *Maillot* de la *Treille*, primus Præses Electoralium Bibliothecarum in quadam Gallica Dissertatione tum solida tum pergrata, una cum Vita *Petri Vettori*, in publico consessu *Palatinæ Academiæ Scientiarum* pronuntiata, demonstravit: ita ut mihi nihil reliquum sit, quam ad illam me referre, & vota nuncupare atque preces, ne diutius editio etiam alterius partis hujusce eruditæ dissertationis a Germanis expectanda sit (75).

Hæc *Vettori Bibliotheca* gloriatur de pulcherrimis editionibus *Stephani*, *Aldi*, *Junctorum*, *Joliti*, & de alio ingenti numero priorum *Romanarum* (76), *Venetarum*

ctione previa maturate examinate aprobateque feliciter finiunt debito cum apparatu decretales Gregorianæ omnium revera hys ipsis testimonium perhibentibus correctissime. Petro Schoiffer de Gernssheim cujus armis signantur auctore cunctipotentis agente gra. cui phenis honor et gloria Amen. cum stemmate *Schoifferi in fol.*

(75) Prima pars, e Gallico in Germanicum Sermonem versa, est comprehensa in *den Rheinischen Beytrågen zur Gelehrsamkeit enthalten Mannheim* 1780. *2.B.S.37.* — 56. i. in Rhenanis subsidiis eruditionis *Manheim* impressis anno 1780. *par.2.p.37.* — 56.

(76) a *Cicero de Oratore, et in Brutum. Anno Xpi. M. CCcC. LXIX. die vero XII. mensis Januarii. Rome in domo magnifici viri Petri de Maximo. in fol.*

rum (77), & aliarum, quæ absque Typographi, & loci nota

b. *C. Calphurnii Bucolicon. Hesiodi opera, et dies Georgicon. Silii Italici Punicorum Libri XVII. Anno Dnici. Natalis. M. CCCC. LXXI. die V. mensis Aprilis. Summo Pont. Paulo II. Veneto Anno Pont. VII. Jo. An. Epus. Alerien. In insula Cyrno. recognitionem absolvit diebus circiter XV. Lector benevole vale perpetuo.*

Aspicis illustris etc. in fol.

c. *Cardinalis a Turrecremata Expositio super toto Psalterio. Romæ impressa die quarta mensis Octobris per honorabilem virum Magistrum Udalricum Gallum de Bienna. Anno Domini millesimo quadrigentesimo septuagesimo in fol. mai. De Bure* itaque per errorem collocat uti primam editionem Maguntiæ anni 1474. Cæterum iste celebris Typographus se subscribit *Udalricus Gallus*, alias *Han ex Ingelstat Civis Viennensis*.
Vide LAIRE *specimen Histor. Typogr. Rom. p.* 219.

(77) EUSEBII PAMPHILI *Præparatio Evangelica*. In fine sunt sequentes versus, quos hic refero, quia *De Bure*, qui hanc editionem pro prima habet *Bibl. Instr. Theol. N.* 296. eosdem omnino mendosos retulit.

Hoc Jenson Veneta Nicolaus in urbe Volumen
Prompsit: cui fœlix Gallica terra parens,
Scire placet tempus? Mauro Christophorus urbi
Dux erat. Æqua animo musa retecta suo est.
Quid magis artificem peteret Dux: Christus: et auctor?
Tres facit æternos ingeniosa manus.
M. CCCC. LXX. in fol.

Postremo hoc disticο desinit etiam editio, quæ hic reperitur, absque nota Loci, cum nominis subscriptione: LEONHARDUS AURL.

b. MARCI TULLII CICERONIS *Tusculanæ Quæstiones. Venetiis per Nicolaum Jenson Gallicum. MCCCC. LXXII. Nicolao*

nota prælo xv. feculi prodierunt, rariſſimarum editionum (78).

Inter *Manuſcripta Bibliothecæ Vettori*, ego hic mentionem facere volui illius, cui titulus eſt: *Notitia dignitatum utriuſque Imperii, Orientis ſcilicet & Occidentis*, una ſimul *Itinerarii Antonini* figuris eleganter orna-

colao Truno Duce Venetiarum inclyto. VETTORI addit adnotationem:

Contuli cum Codice satis antiquo e Bibliotheca divi Marci non parum mihi probato, servavique institutum doctorum aliquorum Virorum, quique in hoc munere emendandorum Codicum magnam laudem adsecuti sunt, ut omnia videlicet, quæ mendosa primo adspectu videbantur, notarem, ut postea fieri possit conjectura sincerioris lectionis. Vale Lector. Die XVIII. Jan. M. D. XXIIII.

c. *Marci Tullii Ciceronis Epistolæ ad Atticum, Brutum, et Quintum fratrem (Venet. per Nicol. Jenson.) M. CCCC. LXX. in fol.* Cum notis *Angeli Politiani, qui hanc editionem cum Manuscriptis contulit*.

(78) a. BOCCACCII *Decameron* in fol. absque nota loci et anni; quæ editio iuxta testimonium eruditi MAZZUCHELLI, *Scrittori d' Italia Vol.* II. *Par.* III. *p.* 1341. prima dicitur.

b. JOANNIS BOCHACCII. *Viri eloquentissimi. ad Flamettam. Pamphyli. Amatricem. libellus. materno. Sermone. editus. M. CCCC. LXXII. die XXII. Marcii. in* 4to.

c. MARTIALIS *Epigrammata per Vindelinum Spirensem ex recognitione Georgii Alexandrini.* Sine indicatione anni, et Loci (qui est *Venetiæ*) in fol.

De Bure Bibliograph. Instruct. Belles lettres T. I. p. 365. N. 2813. de hac editione ita loquitur: *Edition extremement rare. et la premiere de ce Livre. On n'en connoit presque point d'Exemplaires, et on peut la regarder comme une des plus rares de la Classe des primieres editions*.

ornati, in 4. (79) Et arbitror, hunc articulum absolvi melius non posse quam commemoratione illius Collectionis litterarum autographarum, quas *Gaspar Scioppius*, ortus *Neofori* in *Palatinatu superiori*, scripsit ad *Petrum Vettori* juniorem, & quibus sua partim edita, partimque inedita opera ejus judicio subjecit. Nam ex hac collectione Historia Vitæ, & operum hujus acris ingenii viri magis illustrari & certificari posset.

Ex hisce initialibus, historiæ conscribendæ lineis, & a brevi descriptione nonnullorum præstantium operum hujus *Bibliothecæ*, agnoveritis Vos, spectatissimi viri! assiduas curas antiquorum BAVARIÆ DUCUM usque adhuc pro acquirendis præstantissimis cimeliis ad augmentum scientiarum. Ea sane ab hinc annis habita fuerunt plusquam raritates. At is erat seculi genius. Et nostro MAXIMILIANO JOSEPHO gloria obtigit, tum erectione *Academiæ Scientiarum*, tum *Bibliothecæ* ad luminosum locum translatione, Nationem universam illustrandi. Jure igitur meritoque diem hunc nos festum agimus, qui sacer est memoriæ hujus, nobis in ævum memorandi Principis.

At

(79) In pag. 339. est: *Exemplata est hæc Cosmographia: quæ Scoti dicitur cum picturis ex vetustissimo Codiee, quem habui ex Spirensi Bibliotheca Anno Dni. MCCCC. XXXVI. mense Januario,, dum ego Petrus Donatus Dei pacientia Epus. Paduanus vice sctissimi Dni Eugenii PP. IIII. Generali Basiliensi Concilio præsiderem.*

Pancirolus, qui opus hoc jussu Ducis Sabaudiæ Caroli Emanuelis Typis Venetis evulgavit anno 1593. hoc Manuscripto, cujus exemplar a *Fulvio Vrsino obtinuerat*, commode usus fuit.